

CRKVICA
Sveti Anton
BELANI, TIVAT

Zaštićeni spomenik kulture od 15.11.1961. godine, Rješenje broj 01-1731/1

Tivat, 2024.

CRKVICA
Sveti Anton
BELANI, TIVAT

Izdavač
Društvo prijatelja bokeške baštine

Za izdavača
Marija Nikolić

Autorke
Marija Nikolić, Jasminka Grgurević

Saradnik
Miloš Petričević

Lektura
Danijela Dilas

Fotografije
Neven Staničić, Jasminka Grgurević, Marija Nikolić

Grafički dizajn i priprema za štampu
Ivan Radulović, Neven Staničić

Štampa
IVPE Cetinje doo

Tiraž
300

Tivat 2024

CRKVICA
Sveti Anton
BELANI, TIVAT

Marija Nikolić, Jasminka Grgurević

*Crkvice sv. Antona, ulje na lesonitu,
T. Piccolotto, 1942*

Ime crkvice

Svetac Sv. Antun Padovanski ima različite regionalne varijacije imena. U Tivtu je uobičajeno muško ime Anton, pa se tako nazivaju i crkve posvećene ovom svecu – Sveti Anton. To ime se koristi i u ovom tekstu, budući da je ono uobičajeno među Tivćanima.

Crkvice Svetog Antona na Belanima, podignuta 1373. godine, dio je kompleksa ljetnjikovca Pima Paskvali (Pima Pasquali), jednog u nizu ljetnjikovaca koje su kotorski konti u srednjem vijeku imali na obali u podnožju tivatske strane Vrmca¹. Crkvice je mala dimenzijama ali njena fizička veličina nije srazmjerna kulturno-istorijskom značaju koji ima, a koji se očituje u njenom stoljetnom postojanju, u svemu što je o njoj poznato, ali i u brojnim otvorenim pitanjima na koje, za sada, još nemamo odgovore. To je najstarija crkva posvećena Svetom Antonu u Boki kotorskoj, gdje se ovaj svetac veoma poštuje i slavi.

U XVII stoljeću je na padini poviše Tivta podignuta veća, župna crkva, posvećena istom svecu koji je dugo bio zaštitnik Tivta, poštovan od svih njegovih građana bez obzira na njihovu vjeroispovjest.

¹ Mažibradić, Anita, *Tivat kroz stoljeća – mjesto kmetova i gospodara*, Donja Lastva, 2015. str. 148.

Anita Mažibratić je u svojoj knjizi detaljno obradila arhivske podatke o prisutnosti kotorske vlastele sa druge strane Vrmca, na prostoru današnjeg Tivta, o njihovim imanjima i vezama sa lokalnim stanovništvom. Knjiga je dragocjeni izvor podataka o imanju Pima Paskvali.

Povijest

Prezime Pima Paskvali u Kotoru se javlja u XVIII stoljeću, kada je to bila jedna porodica sa dvojnim prezimenom, nastala bračnim vezama između članova dvije familije – Pima i Paskvali². Porodica Paskvali prisutna je u Kotoru već u XIV stoljeću³, kao i porodica Pima koja se održala do XVII stoljeća⁴. Kao i brojne druge plemićke porodice iz Kotora, i Pime i Paskvali su posjedovali imanja u Tivtu. Pime su bili vlasnici imanja koje je bračnim vezama i smrću braće Pima, u jednom trenutku prešlo u ruke Paskvalija.⁵

Nakon toga, tokom XVII i XVIII stoljeća, vrlo imućna i uticajna porodica Ivanović iz Dobrote, kupuje više imanja u Tivtu, a među njima i cijelo imanje ljetnjikovca Pima Paskvali.⁶ Imanje je tridesetih godina XX stoljeća, usljed tadašnje reforme upravljanja poljoprivrednim zemljištem, prešlo u vlasništvo brojne porodice Belan koja je dugo radila i održavala imanje za račun Ivanovića. Ivanovići se tome nijesu protivili.

Grbovi familija Pima, Paskvali i Ivanović, ulje na platnu, rad Tanja Nikolić 2022

Grbovi su slikani u okviru izložbe "Tragovi vremena" Javne ustanove Muzej & Galerija Tivat

² Mažibradić, *Tivat kroz stoljeća – mjesto kmetova i gospodara*, str. 148.

³ Isto, str. 132.

⁴ Isto, str. 145.

⁵ Isto, str. 133-134, 143, 150.

Paula Paskvali bila je udovica Lodovika Pime, te nakon smrti braće Pima, Lodovika i Bernarda, imanje prelazi u ruke udovice, odnosno porodice Paskvali. Istovremeno, kći Bernarda Pime udata za Tripuna Paskvalija traži da joj se vrati u vlasništvo imanje Pime, zemljište i vinograd sa pomoćnim zgradama i kućom u Korvešu, a pretpostavlja se da se radi o imanju na Belane. Godine 1770. konte Andrija Lando kupuje od rođaka Katarine i Elene, kćeri Marka Paskvalija Tusa, imanje koje 13 godina kasnije (1783) prodaje kapetanu Antonu Kamenaroviću iz Dobrote. Još 1782. Jerolim Pima Paskvali živi u Tivtu.

⁶ Isto, str. 207.

Karta Austrougarskog katastra iz 1838. godine

Imanje i ljetnjikovac Pima Paskvali

Imanje Pima Paskvali sa ljetnjikovcem nalazi se na južnom kraju marine Kaliman, uz potok Barovina koji teče sjevernom granicom imanja i uliva se u more na pješčanom nanosu koji zatvara marinu. Imanje danas nosi ime po poznatoj kotorskoj plemićkoj porodici čije se prezime javlja u XVIII stoljeću.

Imanje ljetnjikovca Pima Paskvali, podignutog u XIV stoljeću, bilo je opasano visokim kamenim zidom. Na imanju se nalazilo niz građevina: glavna stambena zgrada ljetnjikovca, pomoćni ekonomski objekat, odbrambeni bastion i crkvice. Ovo je uglavnom matrica po kojoj je građena većina ljetnjikovaca na prostoru Tivta. Bio je to spoj ladanjske kuće i ekonomskih objekata, a sve utvrđeno odbrambenim zidom. Na obali, ispred imanja, bilo je pristanište za brodove⁷ koji su u to doba bili osnovno saobraćajno sredstvo među naseljima Boke. Svi objekti se pominju u notarskom spisu već u prvoj polovini XVIII stoljeća⁸, pa se može sa priličnom sigurnošću reći da je imanje u pogledu organizacije prostora i sadržaja ostalo nepromijenjeno sve do druge polovine XX stoljeća, kada je vrt isparcelisan i izgrađene individualne stambene kuće.

Glavna, stambena zgrada (ljetnjikovac) ima prizemlje i dva sprata. Iza, pod pravim uglom, na nju se naslanja prizemna ekonomska zgrada. U prizemlju ljetnjikovca je mlin za masline i bunar (počuo). Na gornjim spratovima je bio stambeni prostor. Fasadni zidovi zidani su kamenom. Na glavnoj fasadi su pravougaoni prozorski otvori raspoređeni u četiri ose. Na drugom spratu, u dvije središnje ose, nalaze se balkoni koji su ujedno jedini ukras na glavnoj fasadi zgrade.

⁷ Isto, str. 206;

Božović, G., *Naselja i kuće tivatskog zaliva*, CEP Beograd, Beograd, 1980. str.153;

Moškov, D. i Zloković, M., Kulturno istorijski spomenici na teritoriji Tivatske opštine, *Monografija Tivat*, „Književne novine“, Beograd, „Veljko Vlahović“, Beograd, 1983. str. 164.

Pišući o ljetnjikovcu navode "popločan put sa čijih su se strana nalazile kamene kolone sa zanimljivim kapitelima".

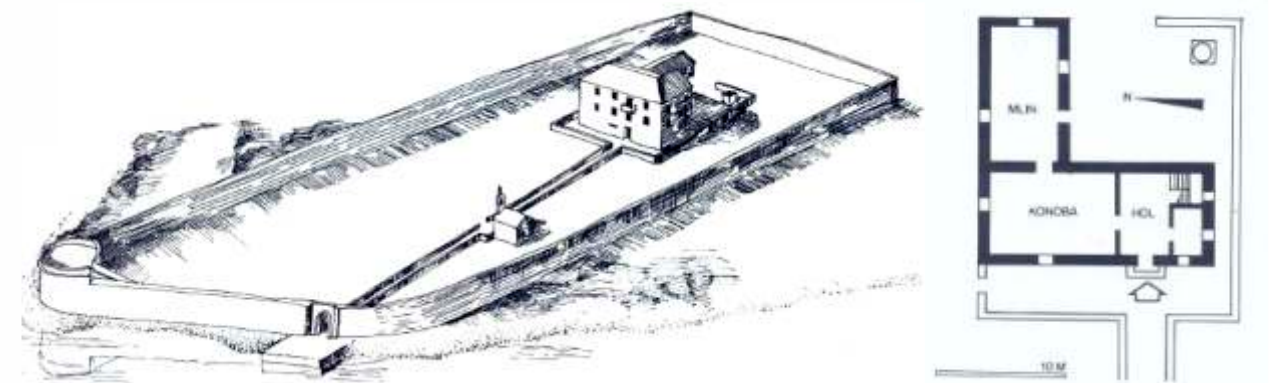
Pižuli dijelom i danas postoje ali u njima nema tragova kolona niti ih ima u sjećanju nekadašnjih stanovnika odnosno vlasnika ljetnjikovca.

⁸ Isto, Mažibradić, *Tivat kroz stoljeća – mjesto kmetova i gospodara*, str. 141,142.

Imanje Pima Paskvali se pominje u notarskim spisima već u XVII stoljeću. Don Vicko Antov Paskvali, godine 1734. daje u trajni najam Niku Božovom, zvanom Odža, iz Crnog Plata, kao i njegovim nasljednicima (i potomcima), dva komada zemljišta iz svoga posjeda u Tivtu, nešto pod lozom, a nešto za sisanje, u predjelu Korveš. U ugovoru o najmu, temeljem Statuta grada Kotora, izričito se naglašava da se u najam ne daje ni kuća, ni pergola, ni ostava, ni guvno, ni krušna peć, ni vrt, ni agrumi ni crkvice, kao ni put koji pripada kući.

Četvorovodni krov bio je pokriven konalicom. Prostor ispred glavne zgrade prema moru bio je vrt. U visokom kamenom zidu na zapadnoj strani je reprezentativna kapija, polukružno završena. Od ulazne kapije do objekta vodi šetnica, sa obje strane ograđena pižulima kakvima je bio oivičen i prostor oko kuće. Uz kameni zid, na sjeverozapadnom uglu je okrugla kamena kula, bastion, završena terasom na koju vode jednokrake kamene stepenice prislonjene uz ogradni zid. Na krovu kule je guvno, ispod je magacin, spremište, nadsvođen kupolom zidanom kamenom. Uzduž sjevernog zida, pruža se potok Barovina koji se uliva u more pored kuće Fažo. U odbrambenom zidu su na određenom razmaku ugrađeni kameni blokovi, u sredini šuplji poput cijevi. Na jednom kraju kamene cijevi nalaze se drvene vratnice koje su branile vodi iz potoka da se izliva na imanje, a podizane su kada je ta voda bila potrebna za navodnjavanje vrta na imanju. Bio je to jedinstven sistem navodnjavanja. Kameni ogradni zid duž južne granice imanja porušen je u doba austrougarske vladavine radi izgradnje puta .

Iako u vrlo lošem fizičkom stanju, i sa novim stambenim objektima koji su nikli na prostoru nekadašnjeg vrta i devalvirali istorijsku i pejzažnu vrijednost prostora, ovo je i danas najbolje očuvani srednjovjekovni ljetnjikovac na Tivatskoj obali, koji posjeduje autentičnu spoljašnjost i unutrašnju organizaciju prostora, originalnu konstrukciju i materijale, kao i sačuvane prateće objekte (bastion, dio zida, ekonomski objekat, crkvice).

Kompleks Pima Pasquali, rekonstrukcija izvornog izgleda, crtež G. Božović

Tlocrt osnove ljetnjikovca

Crkvice Svetog Antona Padovanskog

Crkvice Svetog Antona Padovanskog je veoma vrijedan objekat u kompleksu Pima Paskvali. Nalazi se u sredini prilazne šetnice, sa njene desne strane. Kapelica je dimenzijama mala građevina pravougaone osnove. Prema natpisu na preslici, podignuta je 1373. godine, moguće i da je izgrađena prije ljetnjikovca na čijem imanju se nalazi.

Orijentisana je u pravcu sjever–jug. Glavna fasada je na sjevernoj strani i na njoj je ulaz, a nad njim zvonik na preslicu sa jednim otvorom za zvono. Unutrašnji prostor je zasveden polukružnim svodom. Zidovi su zidani kamenom, blokovi su nejednaki i grubo obrađeni, debljina zidova između 60 i 70 cm, osim sjevernog ulaznog pročelja čiji zid je debeo između 20 i 28 cm. Vezivno sredstvo je krečni malter. Sjeverna fasada je zidana grubo tesanim kamenom, mjestimično se vidi i ispuna od opeke, a vezivni malter je neujednačene debljine. Na fasadi se jasno očitava linija unutrašnjeg svoda i bočnih zidova sa kojima zid fasade nema konstruktivnu vezu. Način zidanja sjeverne fasade i različiti materijali ukazuju da je ona bila malterisana, odnosno da je zidana da bude malterisana. Na sjevernoj fasadi su vrata uokvirena profiliranim dovratnikom od

bijelog kamena. Unutar crkvice, lijevo i desno od ulaza su ovalni otvori. Sa donje strane desnog otvora (gledajući spolja) ugrađena je kamena škropionica, tako da se do nje može doseći rukom i spolja. Stepene kojima se silazi u kapelicu su sa obje strane uokvirene žardinjerama koje su napravljene od kamenih blokova koji su bili dio sistema za navodnjavanje imanja. Nad ulazom je kameni kip sveca a nad njim, ispod preslice, okulus sa ugrađenom šestolisnom rozetom. Pod kapele je niži od okolnog terena, pa se u nju silazi sa tri kamena stepenika visine 15 cm. Suprotno ulazu je oltar prislonjen uz južni zid, zidan grubo obrađenim kamenom i pokriven jednako tako prilično grubo obrađenom kamenom pločom, čija je lijeva strana odlomljena (ili je tako donesena sa nekog drugog objekta?). Krov kapelice je dvovodni i pokriven je konalicom. Kapelica je danas praktično u dvorištu susjednog stambenog objekta čiji je nivo višičiji u odnosu na pristupnu stazu kapeli, pa je crkvice time još dodatno urasla u teren. Niski pod kapelice, niži od okolnog terena, kao i blizina mora, za svake južine i dužih kišnih perioda čine da se kapelica puni vodom koja nema kuda oticati, pa je unutrašnjost kapelice poput bazena. Na podu

Avionski snimak kompleksa 2024., Geoportal CG

Ulazni portal, foto M. Nikolić

Ogradni zid kompleksa sa bastionom, sjeverozapadna strana (2024), foto M. Nikolić

Ljetnjikovac između dva svjetska rata, privatna kolekcija B Lanceroti

*Izgled ljetnjikovca sa prednje strane (zapad),
foto B. Lanceroti*

*Kamena cijev za navodnjavanje
u ogradnom zidu kompleksa, foto M. Nikolić*

kapelice su položene tavele, ali su one iz novijeg perioda. Izvorno je pod bio popločan kamenim pločama dimenzija 28 x 28 cm u bijeloj i crvenoj boji, složenim u rasteru šahovskog polja⁹. Skidanjem tavela treba utvrditi jesu li kamene ploče još uvijek ispod tavela ili su uklonjene prilikom njihove ugradnje.

Lijevo i desno od ulaza je po jedan stoljetni čempres koji su rastom debela gotovo naslonjeni na uglove sjeverne fasade. Ova stabla, koja nakon stoljeća rasta uveliko nadvisuju crkvicu, sada su već postala njen vizuelni dio, znak da je ona tu i da je oni čuvaju. Teško je racionalno procijeniti njihov uticaj na samu konstrukciju crkvice, a teško bi je bilo i zamisliti bez ta dva markantna čempresa sa kojima čini izvanrednu ambijentalnu cjelinu.

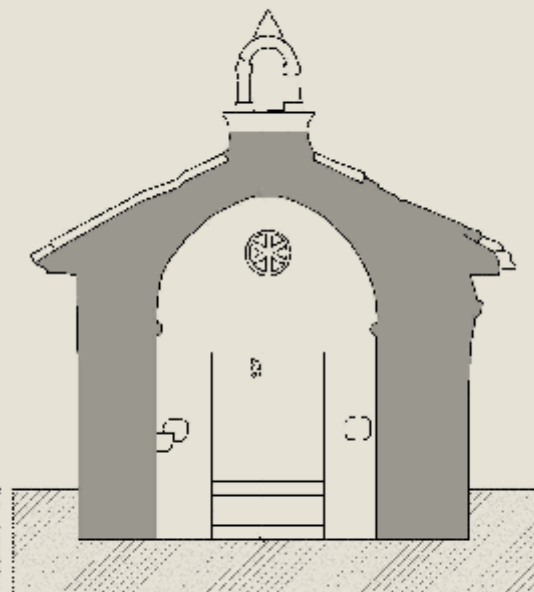
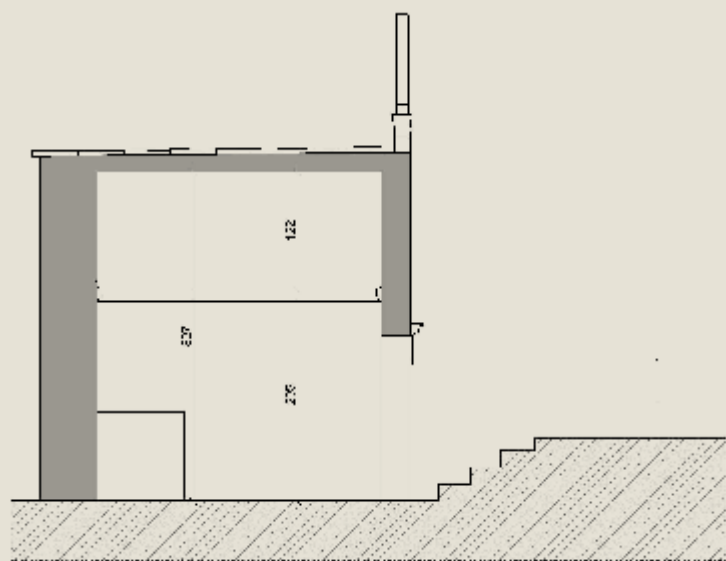
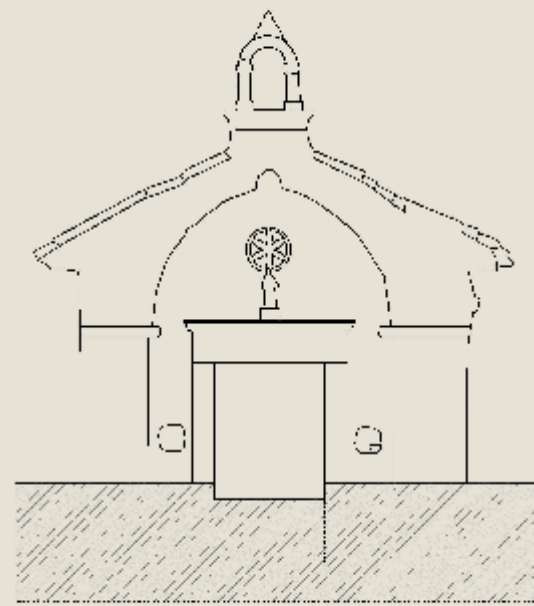
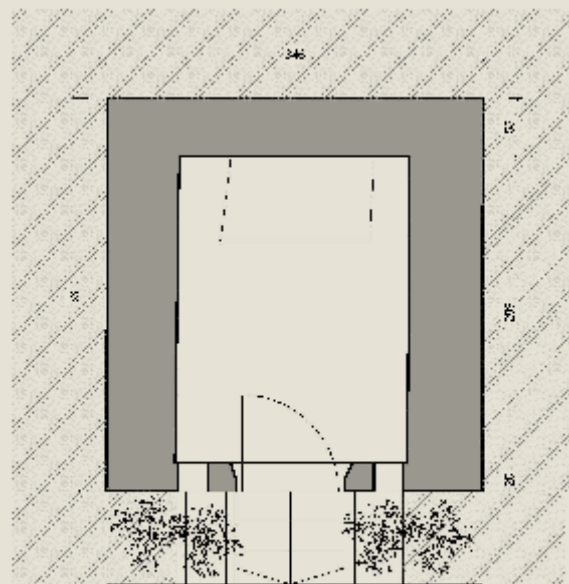
Brojna su pitanja otvorena i traže dalja istraživanja:

*Izgled ljetnjikovca sa zadnje strane (istok), 2024,
foto M. Nikolić*

⁹ Bošković, Đurđe, „Dve bokeljske crkve“, *Glasnik narodnog univerziteta Boke Kotorske*, god. VI, VII, br.1-4, Narodni univerzitet Boke Kotorske, Kotor, 1940. str. 32.

- Moguće je i da je kapelica izvorno na sjevernoj strani bila otvorena, a da je sadašnja fasada ozidana naknadno. Ovo je tek mogućnost, temeljena na postojanju brojnih kapelica pored puta koje se često srijeću, ali je ne možemo potkrijepiti istorijskim dokazima; veličina kapele takode ne ide u prilog ovakvoj mogućnosti jer su kapelice pored puteva uglavnom manje od ove crkvice.
- Nema sigurnog objašnjenja zašto je crkvice ukopana u okolni teren, zbog čega joj je često pod prekriven vodom i vlaga stalno prisutna. Otvoreno je pitanje je li crkvice ukopana prilikom gradnje ili je to posljedica kasnijeg nasipanja okolnog terena.
- Nesrazmjerne dimenzije ulaza u odnosu na malu fasadu, masivni nadvratnik i rozeta unutar prostora ... izazivaju pitanja jesu li radeni za ovu kapelicu ili su to elementi sa neke druge građevine.
- Zašto su grbovi 97 kotorskih plemenitaških familija prikazani na jednom mjestu, u tako malenoj i u to doba dalekoj crkvi? Je li to bila inspiracija slikara ili je postojao dublji razlog?

Arhitektonski snimak, M. Nikolić i I. Lolin

Enterijer crkvice Sv. Antona u Tivtu

„Si queris miracula“

U kapelu Svetog Antona ulazi se kroz niski portal na čijoj gredi je uklesan naslov himne: „Si queris miracula“ – *Ako tražiš čuda*.

Prilikom ulaska potrebno je sagnuti glavu i pažljivo napraviti korak preko tri stepenika kojima se silazi do poda kapele,¹⁰ tako da se oni koji ulaze nekad i nesvjesno klanjaju kamenom kipu Svetog Antona koji se nalazi nad ulazom.¹¹

Kip je visine 36 cm. Postavljen je na postamentu dimenzija 16,5 x 9 cm, nad centralnim dijelom masivnog ulaznog portala. Postament na prednjoj strani ima plitki otvor u kamenu u koji se može ostaviti prilog. Sveti Anton je predstavljen u stojećem položaju. Obučen je u franjevački habit, uvezan konopom sa oplećkom na leđima. Lijevu ruku je prislonio na grudi, dok je desna ruka položena niz desni bok. Desna šaka je oštećena. Položaj rukava ukazuje na mogućnost da je u ovoj ruci nešto držao.¹² Lik je oblikovan plastično uz municioznu obradu detalja; kosa, nos, oči, nabori na habitu, čvorovi na pojasu. Kip je prekriven kalcinacijama, slojevima lišajeva i nečistoćama. Skulptura je pažljivo optički istražena, ali podaci o bojenom sloju nijesu uočeni.¹³

¹⁰ Pod kapele je niži od okolnog terena za oko 40-45 cm.

¹¹ Praznik Svetog Antona Padovanskog, koji se po kalendaru Katoličke crkve obilježava 13. juna, proslavlja se širom Boke kotorske. Sveti Anton je poslije Gospe najpoštovaniji svetac u Boki. Postao je patron tivatske Župe i zaštitnik grada Tivta 1734. godine kada je izgrađena nova župna crkva njemu u čast.

¹² Predstavu će biti moguće detaljnije analizirati tokom sprovođenja konzervatorskih mjera tj. tokom procesa čišćenja. Desna ruka je oštećena. Možda je u njoj držao, cvijet ljiljana kao znak čistote i kreposti, ili knjigu? U starijim prikazima, Sveti Anton se nije prikazivao sa djetetom. Prikazi sa djetetom, Isusom, vežu se za period renesanse.

¹³ Mogućnost da je kip bio obojen potrebno je detaljnije provjeriti prilikom sprovođenja konzervatorskih mjera.

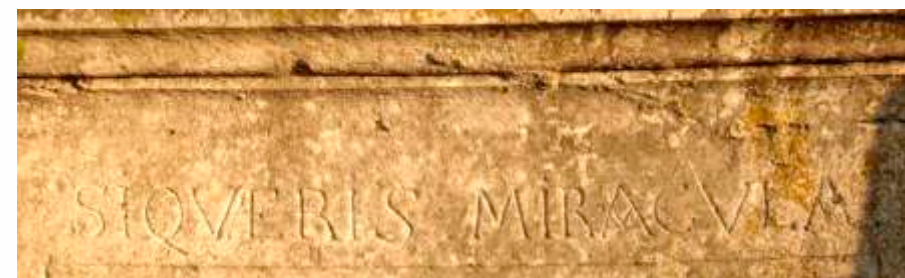
*Kip Svetog Antona,
foto N. Staničić*

*Sjeverna fasada, položaj kipa,
okulisa i zvonika, foto J. Grgurević*

Himnu čiji je naslov uklesan u monumentalnoj gredi nad ulaznim portalom u ovu malu kapelu, komponovao je Julien de Spire¹⁴ u čast Svetog Antona u periodu kada je on kanonizovan, u prvoj polovini XIII stoljeća.¹⁵

Nad ulazom se nalazi okulus, prečnika 40 cm, ispunjen sa šest cvijetnih latica, ili „šestokrakom zvijezdom“, kako ovu rozetu opisuje Bošković¹⁶. Sam otvor je dio većeg kamenog bloka koji je u donjem dijelu u obliku kvadrata dok se u gornjem dijelu tanji. Iznad okulisa je uklesan trouglasti ukras, tako da cjelina zajedno sa zvonikom djeluje usklađeno. Na profilisani obod okulisa naslonjena je svečeva glava, što svjedoči da je kip postavljen pošto je formiran okulis. Kip je postavljen preko omalterisanog zida (malter zalazi iza kipa). Istovremeno, na samim laticama okulisa nalaze se ostaci maltera, što ukazuje da su i ovi precizno izradeni djelovi kamene plastike bili omalterisani. Djeluje kao da je rozeta u sekundarnoj upotrebi.

Natpis iznad ulaza u kapelu „Si queris miracula“, foto N. Staničić

¹⁴ Julien de Spire, kompozitor, pjesnik i historičar XIII stoljeća. Umro je 1240. godine. Stih iz naslova himne ukazuje na povezanost ove relativno daleke sredine sa izvorima hrišćanstva, a istovremeno ukazuje i na autora koncepta „ukrašavanja“ kapele koji je bio obrazovan i dobro upućen u prilike tog vremena, sa jasnom vizijom poruke koju je želio da prenese. Ovo je i najstarija crkva u Boki posvećena ovom svetitelju.

¹⁵ Badurina, Anđelko, *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog hrišćanstva*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1990. str. 119, 120. Sveti Anton Padovanski je rođen u Lisabonu u XIII stoljeću. Prvo je bio sljedbenik Svetog Augustina i član njegovog reda, ali saznajući za Svetog Franju potražio ga je u Assisiju i priključio se franjevačkom redu. Sveti Franjo naziva članove svoga reda *fratri minori*, što znači „mala braća“, a Sveti Anton Padovanski je bio jedan od njegovih najpoštovanijih pristalica. Postoji podatak da mu se Sveti Franjo lično ukazao za vrijeme njegove propovijedi u Assisiju, i to sa ispruženim rukama u obliku krsta. Sveti Anton je glavni zaštitnik grada Padove.

¹⁶ Isto, Bošković, „Dve bokeljske crkve“, str. 32.

Nad sjevernom fasadom izdiže se mali, elegantni zvonik na preslicu, na čijem vrhu se nalazi grb¹⁷ porodice Paskvali.¹⁸ Štit je skoro ovalan. Razdijeljen je horizontalnim gredicama na tri dijela. U gornjem dijelu je petozupčana kruna, u srednjem dijelu je patka okrenuta na desnu stranu, a u donjem dijelu su tri kose grede okrenute ka lijevo. Na grbu nijesu primjećeni podaci o bojenom sloju.¹⁹ Na luku zvonika uklesan je natpis ispisan latinskim alfabetom. Natpis je pročitao i preveo P. Šerović, pa ga donosimo u njegovom čitanju i prevodu:

*„Qua rex Tvirtko fide voluit violare coroa
En fulget meritis ipsa dicta suis“*

U prevodu: „Ona ista vjera koju je kralj Tvirtko htio da povrijedi krunom evo se sjaji pošto je njegovim zaslugama svečano priznata.“²⁰ Luk zvonika je isklesan iz jednog komada. Na njegovom istočnom dijelu se pojavila pukotina koja bi mogla da utiče na njegovu stabilnost.

¹⁷ Vukasović, Mirko, *Grbovi kotorskih i peraških plemićkih porodica*, Vukčević Uliks-Kotor, Vesmark-Beograd, 2008, str. 92 (table Paskvali: 230, 231, 232, 233, nedostaje tabla 229 tj. prikaz ovog grba).

¹⁸ Hajer od Rozenfelda, Fridrih (Carl Georg Friedrich Heyer von Rosenfeld, 1873), *Grbovnik kraljevine Dalmacije*, priredio J. Martinović, Ekslibris društvo Vojvodine, Novi Sad, 2017. (prikazi grbova porodice Paskvali prikazani su na tabli XII).

Ovdje koristimo opise koje donosi Vukasović (2008): Grb porodice kod Heyera (tabla X, br. 57, 58, 59) je predstavljen sa tri varijante.

Prva: Štit srebrne boje podijeljen na tri dijela sa dvije horizontalne grede zlatne boje. U gornjem dijelu je zlatna kruna, u srednjem patka okrenuta udesno zlatne boje, a u donjem dijelu su tri kose, paralelne grede (odozdo zdesna ulijevo), zelene boje.

Druga: Štit plave boje podijeljen horizontalnom gredom na dva dijela. U drugom dijelu je patka srebrne boje okrenuta udesno, a u donjem su tri kose paralelne grede (odozdo zdesna ulijevo) zlatne boje.

Treća: Štit plave boje podijeljen horizontalnom gredom na dva dijela. U gornjem dijelu nad patkom manje veličine srebrne boje, nalazi se zlatna kruna, u donjem su tri kose paralelne grede (odozdo zdesna ulijevo) zlatne boje.

Ovom prilikom koristimo i tekstualni opis prve varijante grba, ukrasa i plašta Hajera od Rozenfelda, str. 68, da bi buduće istraživače i konzervatore uputili u što više uočenih podataka. Uz napomenu da je upravo ova varijanta grba predstavljena na zvoniku i na sjevernom zidu iznad vrata u unutrašnjosti kapele. Grb: prema c.k. priznanju (braće Marka i Antona de Paskvali iz Kotora) od 1. maja 1825; dvijema zlatnim nitima, na tri jednaka dijela poprijeko podijeljen štit, gore u srebrnom zlatna listnata kruna; u sredini, takođe srebrnoj, prirodna divlja patka; donji dio je šestostruko podijeljen srebrnim i zlatnim linijama ukošenim na desno. Ukras: zlatno, zeleno i srebrno pero. Plašt: desno, zeleno-zlatni, lijevo, zeleno-srebrni.

Smatramo da je važno naglasiti neophodnost da se prilikom sprovođenja konzervatorskih mjera na ovom slikarstvu kao izvor koriste heraldička značenja i opisi primijenjenih boja. Mišljenja smo da ih se autor slikarstva pridržavao.

¹⁹ Tokom sprovođenja konzervatorskih mjera, potrebno je detaljnije ispitati ovu mogućnost jer je prednja fasada kapele bila omalterisana, možda i obojena (crveni malter), pa je zato potrebno posebno analizirati grb porodice Paskvali na zvoniku i mogućnost da je bio obojen.

²⁰ Šerović, Petar, „Natpis sa imenom kralja Tvirtka na starinskoj crkvi Sv. Antuna u Tivtu“, *Glasnik narodnog univerziteta Boke Kotorske*, god. V, br.1-4, Bokeška štamparija Kotor, 1939. str.31-34.

Prema Šeroviću, natpis donosi i Đelčić, J., u knjizi „*Memorie storiche Bocche di Cattaro*“ na str. 130, i Stratimirović, Đ., „O prošlosti i neimarstvu Boke Kotorske“, *Spomenik srpske kraljevske akademije XXVIII*, str. 7, ali je njihovo čitanje natpisa različito.

Ovom prilikom, a na osnovu provjere podataka *in situ*, prihvatamo čitanje i prevod Šerovića, kao i tumačenje da se spomen „povrede vjere“ odnosi na prihvatanje krune u manastiru Mileševa, a da se zapis da se ona „evo sjaji pošto je njegovim zaslugama svečano priznata“ odnosi na ponovno krunisanje u rimokatoličkoj crkvi o kojem po P. Šeroviću govori M. Perojević u članku „Krunisanje kralja Tvirtka I“ u božićnom prilogu „Jugoslovenskog lista“, godine 1937. Šerović smatra da je Tvirtko svojim krunisanjem u pravoslavnoj crkvi povrijedio kotorsko plemstvo, ali i da je svojim ponovnim krunisanjem u katoličkoj crkvi popravio ugled ili pomogao, zaštitio i javno ispovjedio katoličku vjeru,

Na stubićima zvonika uklesana su slova S. A. (Sveti Anton), a na bazama zvonika je uklesana godina MCCCLXXIII (1373)²¹. U zvoniku se nalazi zvono manjih dimenzija.

Sjeverna fasada je bila omalterisana. Sačuvani podaci o malteru pronalaze se na cijeloj površini zida. Malter se tanji prema portalu, a sličnih je optičkih karakteristika kao i najstariji sloj maltera u unutrašnjosti na kojem je slikano. Radi se o kreću i raznobojnom agregatu pijeska, različite granulacije. Uočljiva su zrna sivog i crvenog pijeska.²² Povezanost maltera na fasadi i u unutrašnjosti kapele može se pratiti preko škropionica koje su bile omalterisane. Istočni, zapadni i južni zid kapele ozidani su od obrađenih kvadara krečnjaka složenih u redove širine oko 24 cm. Na ovim zidovima ne pronalazimo tragove maltera, pa zaključujemo da nijesu bili omalterisani. Interesantno je ovdje napomenuti da je kapela neobično zidana. Prvo su sazidani zidovi i svod, a zatim je ispunjen sjeverni zid. Ovaj zid je zidan kao zapuna, nepravilnim komadima kamena i komadima cigle. Debljina sjevernog zida je između 20 i 24 cm, dok je debljina istočnog, zapadnog i južnog zida, između 60 i 70 cm. Zidovi su prilično rustično i nepravilno zidani. Na djelovima svoda, posebno na zapadnoj strani, konstatovane su veće neravnine u vidu trbuha.²³

Enterijer kapele je jednostavno riješen. Unutrašnjost je osvijetljena velikim ulaznim otvorom na sjevernom zidu, šestokrakom rozetom iznad ulaza i malim otvorima za škropionice, koje se nalaze u unutrašnjosti lijevo i desno od ulaza.

U kapeli zatičemo dva sloja dekorativnog slikarstva. Prvi, i najstariji, koji na osnovu dostupnih podataka i povijesno–umjetničkih analiza vežemo za kraj XIV stoljeća . Radi se o dekorativnom slikarstvu koje ima svoju povijesnu podlogu. Vrijednost ovog slikarstva su očuvani heraldički

što mu se ovim zapisom priznaje. Istovremeno, prihvatamo razmišljanje koje Šerović pažljivo iznosi, da je crkvice mogla biti koncipirana kao cjelina i poslije 1373. godine, a da se njome „slavi“ događaj koji se odnosi na 1373. i možda neki ustupak koji je Tvirtko napravio prema kotorskom plemstvu. Ove podatke bi trebalo provjeriti pažljivijim istraživanjem povijesnih činjenica.

²¹ Napomena: orijentacija crkve – pravac istok-zapad – koja je u stručnoj literaturi prihvaćena (Bošković, 1940; Moškov i Zloković, 1983) nije ispravna. Crkva je orijentisana u pravcu sjever-jug.

²² Potrebno je uraditi fizičko-hemijska ispitivanja maltera na fasadi i maltera u unutrašnjosti koji se veže za slikarstvo XIV stoljeća, kao i njihovo upoređivanje.

²³ Vrlo oprezno iznosimo pretpostavku da se možda na ovom mjestu već nalazio poluzasvođeni, otvoreni objekat, pravougaone osnove, koji je u kapelu pretvoren tako što su ugrađeni monumentalni portal, škropionice, rozeta i zvonik, a zatim je sjeverni zid formiran recentnim materijalom. Zid je zatim zaštićen od vlage i vizuelno usklađen malterisanjem.

elementi. Na svodu kapelice u tri reda, ukupne širine oko 90 cm, (svaki red oko 30 cm), prikazano je po 14 grbova, ukupno 84 grba. Na sjevernom zidu prikazana su još tri grba, jedan na centralnom dijelu zida iznad vrata, dva visočije lijevo i desno od vrata. Ukupno 87 grbova. Nad grbovima su crnom bojom ispisani nazivi porodica kojima su grbovi pripadali. Izbor boja je vezan za izvorna heraldička značenja prikazanih grbova bokeškog (kotorskog) plemstva. Na centralnom dijelu svoda, prikazana je zvijezda. Preovladava žuti tonalitet kao imitacija zlata. O svodu, Rossi piše: „Na svodu se također tek razabire lik zvijezde koja je mogla imati 12 trakova, a pružala se skoro po duljini cijelog svoda, nu i na njoj se poštogod tek boje opaža (ponajviše žute) i to memlom pomiješane.“²⁴

Detalj, zapadni dio svoda, foto N. Staničić

Zapadni dio svoda, detalj, foto N. Staničić

²⁴ Rossi, Anton, „Starinska crkvice Sv. Antuna Padovanskog u Tivtu“, *Glasnik sv Ante Padovanskog*, Visoko, 1 srpnja, 1910. str. 110.

Dio svoda na zapadnoj strani sa prikazima grbova, foto J. Grgurević (mart, 2024)

Centralni grb nad ulazom na sjevernom zidu je grb porodice Paskvali. Ivice štita grba su zaobljene u donjem dijelu dok su u gornjem proširene i oštih uglova. Štit je razdijeljen horizontalnim gredicama na tri dijela. U gornjem dijelu je petozupčana kruna naslikana tamnijim okerom koji imitira zlato (na kruni se razaznaju ukrasi), u srednjem dijelu je patka okrenuta na desnu stranu, nacrtana tamnijim tonom smeđe boje, obojena bijelom bojom, a u donjem dijelu su tri kose grede okrenute odozdo zdesna ulijevo, obojene tamnim i svijetlim okerom koji se naizmjenično smjenjuju. Oko štita su naslikani ukras i plašt, ali se njihove likovne i heraldičke vrijednosti veoma teško razaznaju ispod naslaga kalciniranih soli i nečistoća. Radi se o istoj varijanti grba porodice Paskvali kao i na zvoniku. Nad samim ulazom, između otvora za vrata i grba porodice Paskvali, ispisan je natpis latinskim alfabetom, crnim slovima. Natpis je širine vrata, i zauzima četiri reda. Oštećen je u donjem dijelu sa unutrašnje strane kamenog nadvratnika i na uglu prema istočnoj strani. Na osnovu ostataka djelova slova, može se pretpostaviti da je bio ispisan u pet redova i da je posljednji red oštećen, tako da je ovo samo dio natpisa.

Donosimo ga u prepisu i čitanju P. Šerovića i J. Đelčića (u zgradama):

*MCCCCLXX A(nno) / Regi nominis et muneris
/ magnanimit (atem) / hoc stema(e) antiqua, nobilita (s) / hoc tempor (ibus omnibus) /
aterna(vit)*²⁵.

„Staro je plemstvo ovom krunom, sada i za sva vremena, ovjekovječilo velikodušje kraljeva imena i dara“ (prevod Marović, M.)²⁶ Značenje natpisa je jedino do sada, iako malo slobodnije, tumačio Rosi: „Samo je grb u srijedi sačuvan. Predstavlja grb porodice Paskvalića, a ispod grba je takodjer dosta dobro sačuvan i natpis, koji podsjeća na bosanskog kralja Tvrtka, te navagja kako je njegovim „velikodušjen“ (*magnanimitate*) bio ovaj grb urešen kraljevskom krunom.“²⁷ Pomen krune u natpisu se odnosi na krunu u grbu porodice Paskvali ispod kojeg se natpis nalazi.

²⁵ Isto. Mažibradić, *Tivat kroz stoljeća – mjesto kmetova i gospodara*, str. 207. Natpis je pročitao Šerović, P. a dopunio Đelčić, J. (slovima u malim zgradama). Mažibradić donosi zapis sa dopunama. Ne možemo potvrditi da *in situ* pronalazimo dopune koje sugerise Đelčić.

²⁶ Zahvaljujemo kolegici Maji Marović na prevodu natpisa, pomoći oko tumačenja i pažnji koju nam je posvetila tokom analiziranja ovog istraživačkog problema.

²⁷ Isto, Rossi, „Starinska crkvice Sv. Antuna Padovanskog u Tivtu“, str. 110.

Natpis nad ulazom, grb porodice Paskvali i okulis, foto J. Grgurević (mart, 2024)

Iznad grba nalazi se otvor okulisa koji se spolja prema unutra širi. Njegov prečnik u unutrašnjosti je 60 cm. Otvor je omalterisan malterom koji se povezuje sa najstarijim slojem slikarstva.²⁸

U donjoj zoni na sjevernom zidu, razaznajemo tragove stubova u zlatno-žutom tonalitetu (svjetliji oker). Bojeni sloj je prekriven kalcinacijama i raznim vrstama nečistoća, tako da ne možemo sa sigurnošću tvrditi da li se radi o stubovima ili nekom drugom dekorativnom rješenju. Na istom zidu, na površinama lijevo i desno od centralnog grba, uočavamo i druge motive u naznakama. Kao da se razaznaje crtež ribe, mada to ne možemo sa sigurnošću tvrditi.

Naspram ulaza u crkvu, pri južnom zidu, nalazi se oltar. Oltar je koncipiran od oltarne ploče i zidanog postamenta. Oltarna ploča je dimenzija 133 x 75 cm, debljine oko 18 cm. S gornje strane je ravna, sa otvorom za relikviju. S donje strane je neobrađena. S prednje strane je profilisana i ima dva manja kvadratna otvora (1 x 1 cm), za koja Rossi smatra su otvori za kačenje antipedija²⁹. Opis Boškovića iz 1940. godine glasi: „Zidana časna trpeza koja se nalazi uz istočni zid, prvobitna je, jer se preko njenih vertikalnih površina produžuje živopis, koji, izbljedio i jako oštećen pokriva cijelu unutrašnjost kapelice.“³⁰ Tragovi maltera sa bojenim slojem još uvijek su sačuvani na prednjoj i na bočnim stranama postamenta. Na samoj ploči ne pronalazimo tragove bojenog sloja. Ploča je odlomljena u jugoistočnom uglu.³¹

Na južnom zidu, iznad oltara, predstavljena je stojeća figura Svetog Antona. Figura je u potpunosti izbljedela a na mjestu gdje bi trebalo da se nalazi svetiteljeva glava, izbijen je dio zida i uzidana je kamena rozeta u vidu krsta.³² Rossi o ovoj predstavi piše: „Nad oltarom se

²⁸ Zbog otvora okulisa, gornji ukras štita porodice Paskvali nije završen.

²⁹ Isto, Rossi, str. 110.

S obzirom da je oltar bio oslikan, skloni smo da i ovaj detalj na oltarnoj ploči posmatramo kao podatak o njenoj sekundarnoj upotrebi.

³⁰ Isto, Bošković, „Dve bokeljske crkve“, str. 31-33.

³¹ Po našem mišljenju, ploča je mogla biti donesena sa nekog drugog objekta i prilagođena novoj namjeni.

³² Ne raspoložemo podacima o tome kada je rozeta uzidana u ovaj zid. Rossi je 1910. ne pominje, kao ni Bošković 1940.

razabire da je bila Svečeva slika na vapnu naslikana, ali se danas tek pokoji tračak boje opaža, a ostalo je usled vlage sve uništeno i memlom prekriveno.“³³

Istočni i zapadni zid su od svoda odijeljeni jednostavno profilisanim kamenim vijencem. Vijenac je širine 11 cm i nalazi se na visini 194 cm od poda. Vijenac je bio oslikan, te na taj način usklađen sa tonalitetom u crkvi. Podaci o slikarstvu sačuvani su na istočnoj i zapadnoj strani vijenca, lijevo i desno od ulaza u dužini oko 40 cm. Bojeni sloj je nanesen na tankom malteru kojim je prevučena kamena površina. Za slikanje su upotrijebljene dvije boje: crvena s gornje strane i žuta (oker) s donje strane.

Podaci o slikarstvu na vijencu – sjeverozapadni ugao, foto J. Grgurević (april, 2024)

³³ Isto, Rossi, str. 109-111.

Ostaci najstarijeg sloja slikarstva koje datiramo u XIV stoljeće sačuvani su na sjevernom i južnom zidu, na djelovima vijenca na istočnom i zapadnom zidu, na svodu od vijenca prema tjemenu, kao i manji fragmenti na stubu koji nosi oltarsku trpezu. Slikarstvo je nanoseno na sloju krečno-pješčanog maltera čija debljina zavisi od ravnina dijela zida na koji je nanesen i varira između 0,5 i 2,5 cm.

Slikarstvo je popravljeno na način da su ivice opšivene krečno-pješčanim malterom žute boje, dok su oštećenja bojenog sloja zaglađena toniranim malterom crvenkaste boje.³⁴

Drugi sloj slikarstva nalazimo na istočnom i zapadnom zidu u zoni od poda do vijenca. Ovim slojem su popravljene i donje zone sjevernog i južnog zida u visini oko 50 cm od poda. Za pripremu ovog sloja maltera, upotrijebljen je sitni ravnomjerno prosijani sivi pijesak, tako da je opšti utisak donje zone na podužnim zidovima kapele, za razliku od gornje, neupečatljiv. Gornje slikarstvo je izvedeno sa ciljem da se sjaji i da imitira zlato, dok je donje, po nama, likovno neatraktivna popravka zatečenog stanja, i to ne zbog njegovih likovnih vrijednosti, već zbog tamne podloge koja je promijenila primijenjeni tonalitet.

Na ovom sloju dekorativnog slikarstva, nalazi se natpis ispisan slovima u kombinaciji latinskog i grčkog alfabeta, koji se čita ispod vijenca, cijelom dužinom istočnog i zapadnog zida.³⁵ Natpis je ispisan u jednom redu. Visina slova je između 12 i 13 cm. Započinje u sjeveroistočnom uglu, iza vrata, a završava u sjeverozapadnom uglu. Slova su iscrtana pravilno, crnom bojom. Radi se o zapisu iz Jevandelja po Mateju 25:14-36 i Luki 19:11-27. Čitamo na istočnom zidu, lijevo od ulaza prema oltaru – ČUJ SLUGO DOBRI I VJERNI ZATO ŠTO SI BIO VJERAN U MALOM – nastavljamo

³⁴ Podatke o ovim radovima ne pronalazimo u zvaničnoj dokumentaciji. O njima nijesmo uspjeli da saznamo ni iz razgovora sa članovima porodice Belan koji žive u neposrednom okruženju kapelice, niti sa predstavnicima kotorske biskupije koji su zaduženi za kapelicu.

³⁵ Karakteristično za vrijeme dok je još Vizantija imala upliv (veliki dio XIII stoljeća). Upravo zato pretpostavljamo da je zapis već postojao duž zidova, te da je samo obnovljen na novom sloju maltera.

Detalji slikarstva sa djelovima natpisa na istočnom i zapadnom zidu, prva polovina XX stoljeća, 1942. godina (foto N. Staničić)

na zapadnom zidu, od oltara prema vratima – NAD MNOGIMA TEBE ĆU POSTAVITI UDI U RADOST GOSPODARA TVOGA (preveo Luka Cuca).³⁶ Ispod zapisa naslikani su simboli izobilja.

Od sjevera prema jugu na istočnom zidu: posuda sa vinom, klas pšenice, svjetiljka; od juga prema sjeveru na zapadnom zidu: riba, hostija, korpa sa voćem (narančama).³⁷

U porodici Belan, koja živi u neposrednoj blizini crkve, ostalo je zapamćeno da su slikarstvo popravljali italijanski vojnici za vrijeme rata. Zapis: „Okupatori su htjeli da „poprave“ živopis“, nalazimo u Monografiji grada Tivta iz 1983. godine (str. 173). U kući Belana čuva se slika na iverici koju je naslikao italijanski slikar Toni Piccolotto. Na slici je predstavljena crkvice. Slika je poklon Mišu Belanu, za rođendan, 27. 08. 1942. godine.³⁸ Zapis o poklonu ispisan je crvenom bojom na poledini slike. Slobodni smo zaključiti da je upravo slikar Toni Piccolotto popravio slikarstvo na istočnom i zapadnom zidu kapele Svetog Antona 1942. godine, dok je kao italijanski vojnik boravio u Tivtu.

Na središnjem dijelu zapadnog zida, u donjoj zoni, nalazi se mala kvadratna niša. Niša je, kao i zapadni zid, omalterisana slojem maltera koji većemo za prvu polovinu XX stoljeća.

Pod u kapeli je popločan keramičkim pločicama, dimenzija 26 x 13 cm, tamno crvene boje, složenim u poretku riblje kosti. Opisujući unutrašnjost crkve, 1940. godine Bošković zapisuje: „ Djelimično sačuvan pod rađen je od bijelih i crvenih kamenih ploča veličine 28 x 28 cm,

³⁶ Zahvalni smo Luki Cuca na prevodu i komentaru zapisa koji se po našem mišljenju uklapa u koncept poruke koju kapela u sebi nosi. Istovremeno, s obzirom da se radi o kombinaciji latinskog i grčkog alfabeta, što je moglo biti prisutno na ovim prostorima u ranom srednjem vijeku, dok je još bio prisutan uticaj Vizantije, slobodni smo zaključiti da je ovo u stvari popravka kojom je moglo biti ponovljeno starije rješenje, na novom malteru. Moguće da je stariji sloj maltera bio jako oštećen, pa se slikar odlučio da preko njega prevuče sloj novog maltera i da prepíše zapis koji je zatekao.

³⁷ Pšenica – blagostanje i zemaljsko izobilje (u vezi s euharistijom označava euharistijski kruh). Riba – kao simbol Hrista. Pet slova od kojih je sastavljena grčka riječ *ikhthys* – „riba“ čine monogram od početnih riječi, koje u prevodu znače Isus Hrist, Sin, Božji, Spasitelj. U tom smislu simbol ribe često se upotrebljava u ranoj hrišćanskoj umjetnosti. Kruh – sveopšti simbol održavanja života. Otud uzrečica „Kruh je oslonac života.“

³⁸ Crkvice je naslikana u tehnici ulja na ploči iverice dim. 42 x 32 cm, debljine 1 cm. Ploča je s poledine ojačana tankim drvenim letvicama. Jedna letvica nedostaje. Površina iverice nije impregnirana već je slikano direktno na sloju površinskog furnira. Na slici je predstavljena kapela između borova. Debla borova su tanja i ne dodiruju zidove kapele. Prostor oko kapele nije izgrađen. Slika je u lošem stanju, struktura podloge je načeta crvotočinom, bojeni sloj je ispucao na mjestima vertikalnih pukotina podloge (površinskog sloja furnira).

raspoređenih po sistemu dijagonalno položenog šahovskog polja.“³⁹ Ovom prilikom nije bilo moguće otvoriti sondu u zoni poda i ispitati da li je nivo novog poda od opeka iznad starog, da li imamo ostataka kamenih ploča ispod ili su kamene ploče demontirane i na novoj podlozi postavljen red opeka. Do zamjene poda je svakako došlo jer je stari bio oštećen. Novi pod je širokom fugom vezan za zidove tako da nije moguće ispitati da li se veže za popravku slikarstva koja je po našem mišljenju mogla biti izvedena 1942. godine.

Vrijednosti slikarstva su ugrožene vlagom i destruktivnim dejstvom topivih soli. Kapela plavi. Za vrijeme plime, voda u crkvi se podigne nekoliko desetina centimetara iznad poda. Isto je i u vrijeme kiša. Za pretpostaviti je, da je pored stalnog prisustva mehaničkog faktora, kapilarna vlaga jedan od razloga koji su uzrokovali oštećenja donjih djelova izvornog slikarskog sloja. Istovremeno, kapela se nalazi u blizini mora, što utiče na povećanu vlažnost u vazduhu, a s vjetrovima čestice vode zasićene solima direktno se unose u tkivo zidnih slika. Topive soli izoljavaju kroz čestice pigmenata i razarajući vezivo među česticama formiraju bjelkastu mrežastu skramu koja prekriva cijele zone bojenog sloja. Ovi procesi vremenom postaju sve opasniji i zasigurno vode ka potpunom uništenju bojene strukture.

Zaključujemo da postoji osnov da se kapelom posvećenom Svetom Antonu bavimo kao cjelovitim konceptom. Sveti Anton se zaziva da pronade izgubljene stvari, što se vezuje za događaj iz njegovog života – pronalazak izgubljenog psaltira sa molitvama. Kapela je posvećena vjeri koja je mogla biti izgubljena, ali je posredstvom onih koji su ostali vjerni vraćena. Zato su grbovi njihovih porodica „podignuti visoko“⁴⁰ i objedinjeni na njenim zidovima.

³⁹ Isto, Bošković, „Dve bokeljske crkve“, str. 31-33.

⁴⁰ Na svodu kapele.

Zanimljivosti

Toni Piccolotto

Italijanski slikar Toni Piccolotto⁴¹ rođen je 1903. godine na sjeveru Italije, u Dolomitima, u malom mjestu Lentau. Umro je 1970. godine. Bio je mobilisan za vrijeme Drugog svjetskog rata i kao italijanski vojnik. Tako je u maju 1942. godine stigao u Boku kotorsku, u Tivat. Nošen ratnim vihorom u daleki kraj na obali Jadrana, prije svega slikar, silom prilika i vojnik u njemu je vidio prije svega ljepotu koja ga je inspirisala. Prije svega slikar, silom prilika i vojnik, boraveći u Tivtu, htio je ostaviti ljudski trag, pa se stoga posvetio crkvi Svetog Antona na Belane. Popravljao je krov i vjerovatno oslikavao zidove unutra. Crkva Svetog Antona mu je bila motiv za sliku, jednako kao i Tivat, odnosno Boka kotorska. Slikao je tehnikom ulja na platnu, slike malih dimenzija.

(*Za boravka u Tivtu i radom na crkvi Svetog Antona, Toni Piccolotto je upoznao Milivoja Miša Belana, tada šestogodišnjeg dječaka koji je živio u ljetnikovcu Pima Paskvali. Slikar je dječaku za rođendan poklonio sliku crkvice Svetog Antona naslikanu uljem na lesonitnoj ploči, a na poleđini je napisao posvetu.⁴² Mišo Belan je zapamtio slikara i priču o njemu kazivao svojim sinovima koji su je prenijeli nama tokom istraživanja i pisanja ovog rada. Saznanja o slikaru vojniku, njegovom boravku i umjetničkom radu vezanom za crkvicu, Tivat i Boku, dragocjeni su, do tada javnosti nepoznat podatak. Zahvalni smo Belanima što su nam ga učinili dostupnim.

⁴¹ Mondì, Marco, (2010), katalog izložbe *Toni Piccolotto pittore – Vita, Colori, emozioni – L'antologica, 40 anni dopo*, Katalog izložbe u Castelfranco Veneto, Galleria del Teatro Accademico, 2010.

Kurator izložbe Marco Mondì je opisao životni i umjetnički put slikara, a navodi i crticu iz njegovoga boravka u Boki kotorskoj. U katalogu izložbe navedena su i tri djela nastala u tom periodu, u privatnoj su kolekciji. Jedna od njih je i slika *Chiesetta di Sant Antonio a Teodo – Bocche di Cattaro, 1942, olio su tavola, cm 339,5 x 42, collezione privata*

U katalogu se navodi i da je u oktobru i novembru 1942. godine u Kotoru izlagao na izložbi *Impressioni Pittoresche del Paesaggio Bocchese*. <http://studiomondi.altervista.org/tonipiccolottpittore.htm>

⁴² Slika je danas vlasništvo Ilije Belana koji nam je drage volje pokazao i dozvolio da je objavimo u ovoj knjižici, na čemu mu ovdje iskazujemo iskrenu zahvalnost.

Čempresi

Dva čempresa ispred crkvice, kao i onih nekoliko uz ogradni zid kod guvna, posadili su Ilija Belan i njegov najstariji sin Božo 1907. godine. Tada su radili na nadnicu na sadnji u Velikom gradskom parku, otkuda su, tada vrlo male sadnice, kriomice donijeli i zasadili. Gotovo sve sadnice su se primile i danas su na imanju to već velika stabla. Samo nekoliko njih je u međuvremenu uklonjeno, kako bi se proširio vrt i posadile voćke.

(Ovu anegdotu nam je kazivao Boris Lanceroti)

Današnji izgled crkvice (2024), foto M Nikolić

PREPORUKE:

► Kapela je ugrožena dejstvom vlage, kako direktne tako i kapilarne. Preporučuje se stalna kontrola stanja zidnih slika. Istovremeno, preporučuje se praćenje promjena vlažnosti u atmosferi i promjena procenta vlažnosti u zidovima, kao i upoređivanje ovih parametara u dužem vremenskom periodu.

► Sakupljene podatke potrebno je upotrijebiti za izradu projekta konzervatorsko-restauratorskih mjera na kapeli kojim bi se analizirala mogućnost zaštite kapele od vlage i uporedo zaštita izuzetno ugroženog slikarstva.

Miloš Petričević

Opis tehnike skeniranja

Trodimenzionalno skeniranje je proces stvaranja digitalnog modela-replike fizičkog predmeta. Aktivne i pasivne tehnike skeniranja podrazumijevaju primjenu različitih postupaka u prikupljanju podataka za repliciranje geometrije objekata ili površina. Često korištene tehnike skeniranja su: lasersko skeniranje, skeniranje strukturiranim svjetlom i fotogrametrijsko skeniranje.

Fotogrametrijsko skeniranje omogućava da se iz niza fotografskih snimaka izvede oblik, veličina i položaj snimanog predmeta. Ova pasivana tehnika 3D skeniranja danas predstavlja najčešće korištenu alternativu uređajima sa aktivnim sensorima. Upravo primjenom fotogrametrijske tehnike skenirana je unutrašnjost i sjeverna fasada kapele Svetog Antona u Belanima.

Fotogrametrija omogućava detaljnu analizu i rekonstrukciju položaja, orijentacije, oblika i veličine objekata, koristeći fotografije kao osnovni izvor podataka. Primarna svrha ove tehnike jeste stvaranje trodimenzionalnih digitalnih prikaza (modela) objekata ili površina putem analize serije fotografija koje predstavljaju izvor prostornih informacija. Na kvalitet fotogrametrijske rekonstrukcije, u

tehničkom smislu, utiče veliki broj faktora. Za dobijanje kvalitetne rekonstrukcije neophodan je veliki broj ekspozicija (snimaka) iz različitih pozicija i uglova u odnosu na površinu koja se rekonstruiše. Veći broj ekspozicija garantuje bolju rekonstrukciju geometrije objekta ili površine. Mjerni podaci nakon računarske obrade pohranjuju se u vidu skupa tačaka, gdje je svakoj tački pridružena vrijednost (XYZ) i informacija o boji. Konačni rezultat fotogrametrijskog snimanja je trodimenzionalni prikaz objekta ili površine.

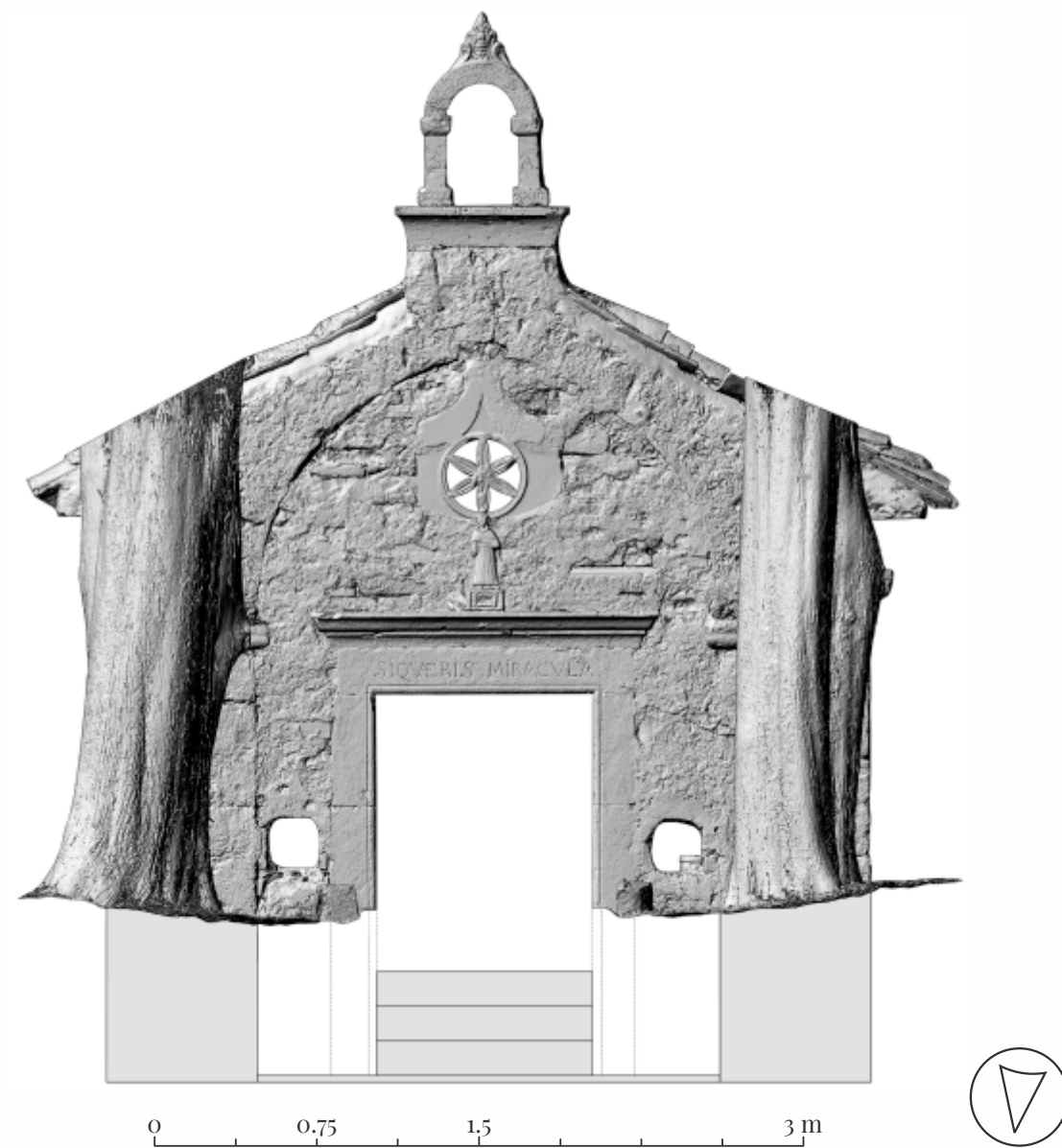
Unazad nekoliko decenija, fotogrametrija je postala široko prihvaćen metod u digitalnoj rekonstrukciji geometrije objekata i površina. Ovaj pristup otvara nove horizonte i mogućnosti u mnogim oblastima, uključujući konzervaciju, arhitekturu, arheologiju itd. U kontekstu istraživanja kulturnih dobara, digitalna fotogrametrija donosi revoluciju jer omogućava brzo i precizno dokumentovanje, kako pokretnih tako i nepokretnih nalaza. Sa njom dolazi i mogućnost detaljne analize stanja i stepena očuvanosti, kao i precizno mjerenje stepena oštećenja dobara.

Ova tehnika će ubrzo postati nezamjenjiv resurs u savremenim istraživačkim praksama. Njena primjena će biti od suštinskog značaja u dokumentovanju i analizi artefakata, arhitektonskih struktura i arheoloških lokaliteta.

Sposobnost da se sa visokom preciznošću i detaljnošću rekonstruišu trodimenzionalni modeli, otvara nove perspektive u razumijevanju i očuvanju kulturnog nasljeđa.

Kapela Sv. Antona - Belani Tivat Sjeverna fasada kapele

Kapela Sv. Antona - Belani Tivat Sjeverna fasada kapele

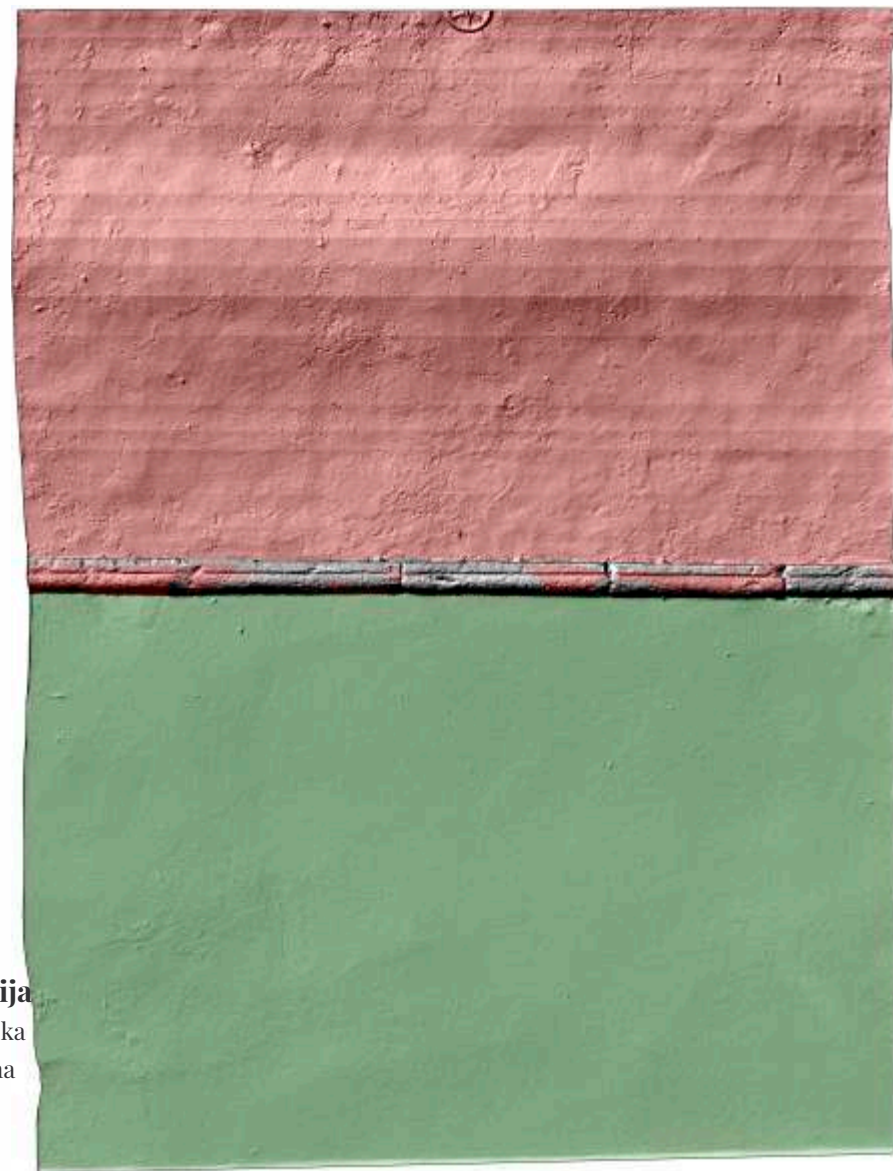

0 0.75 1.5 3 m

Kapela Sv. Antona - Belani Tivat

Istočni zid kapele

Hronologija
Kraj XIV vijeka
Prva polovina
XX vijeka

0 0.75 1.5 3 m

Kapela Sv. Antona - Belani Tivat

Istočni zid kapele

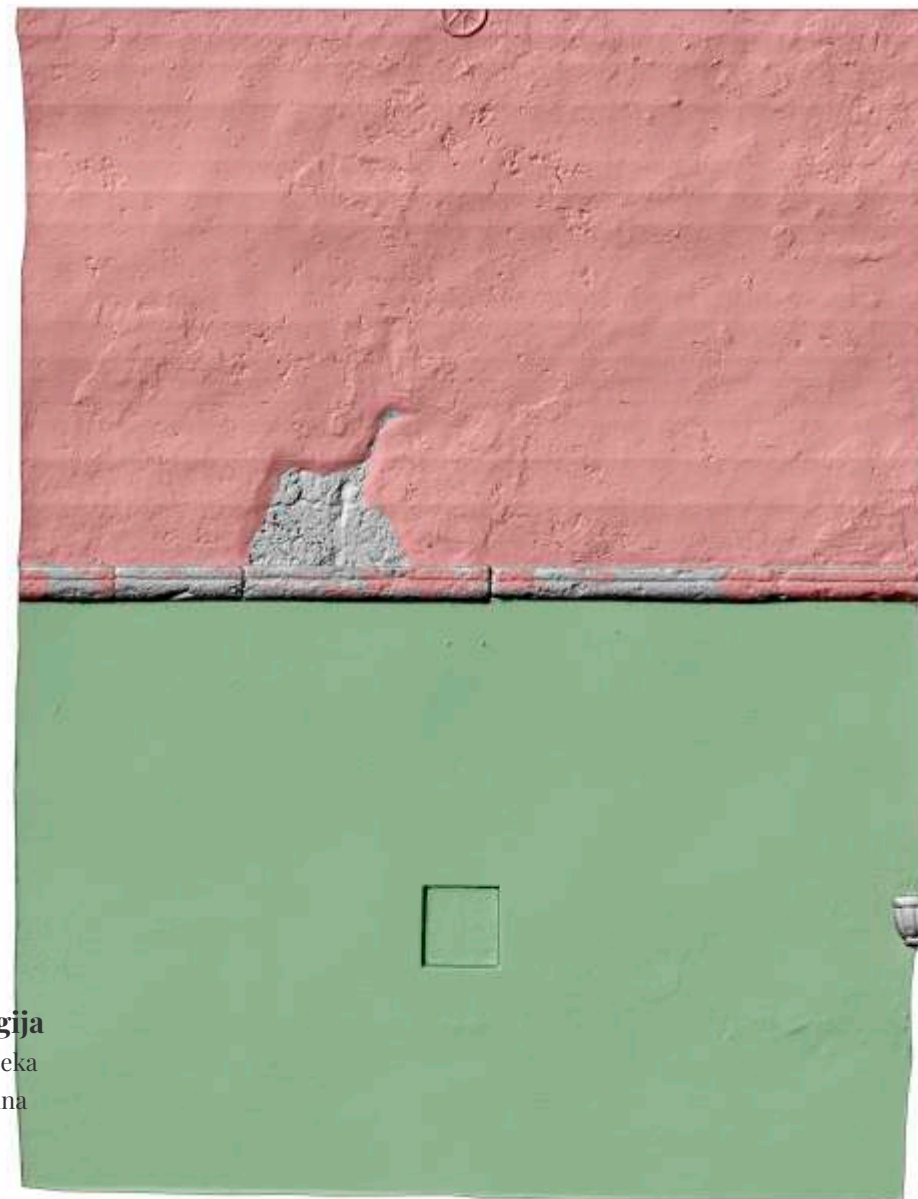

0 0.75 1.5 3 m

Kapela Sv. Antona - Belani Tivat

Zapadni zid kapele

Hronologija
Kraj XIV vijeka
Prva polovina
XX vijeka

0 0.75 1.5 3 m

Kapela Sv. Antona - Belani Tivat

Zapadni zid kapele

0 0.75 1.5 3 m

Kapela Sv. Antona - Belani Tivat

Sjeverni zid kapele

Hronologija
 ■ Kraj XIV vijeka
 ■ Prva polovina XX vijeka

0 0.75 1.5 3 m

Kapela Sv. Antona - Belani Tivat

Sjeverni zid kapele

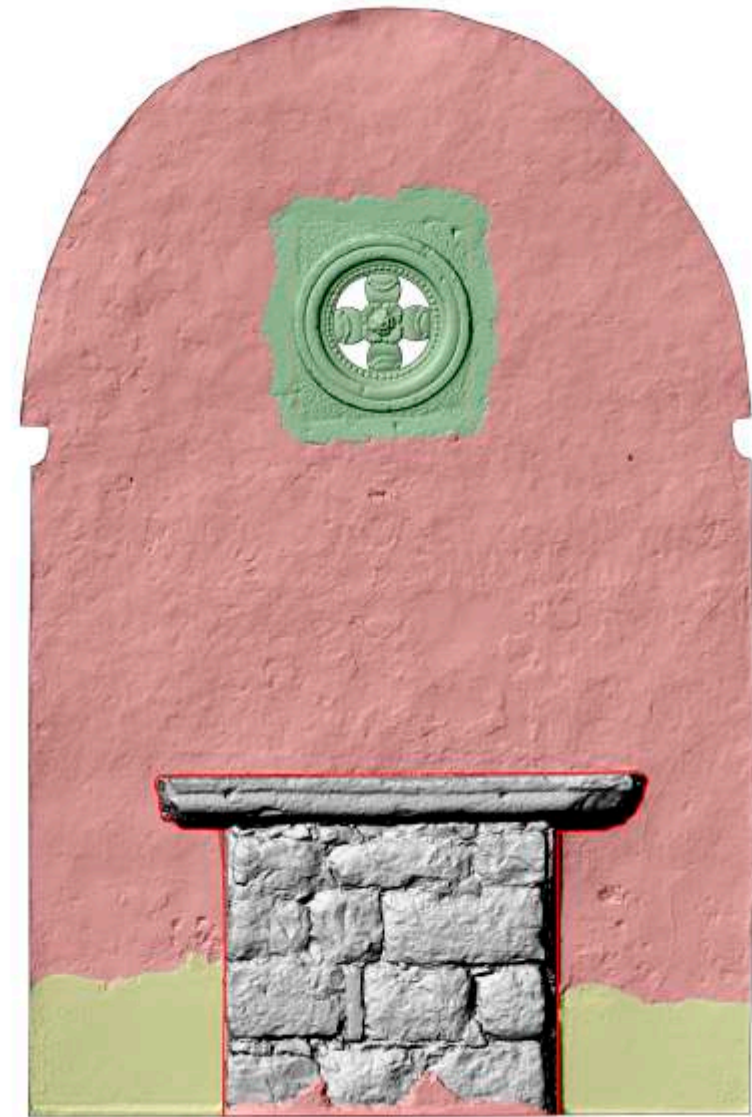

0 0.75 1.5 3 m

Kapela Sv. Antona - Belani Tivat

Južni zid kapele

Hronologija
 ■ Kraj XIV vijeka
 ■ Prva polovina XX vijeka
 ■ Nepoznato

0 0.75 1.5 3 m

Kapela Sv. Antona - Belani Tivat

Južni zid kapele

Literatura

BADURINA, Anđelko, *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog hrišćanstva*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1990.

BOŠKOVIĆ, Đurđe, „Dve bokeljske crkve“, *Glasnik narodnog univerziteta Boke Kotorske*, god. VI, VII, br.1-4, Narodni univerzitet Boka Kotorske, Kotor, 1940. str. 31-37.

BOŽOVIĆ, Goran, *Naselja i kuće Tivatskog Zaliva*, CEP Beograd, Beograd, 1980.

ČUBROVIĆ, Zorica, „Stambena arhitektura na srednjovjekovnim imanjima kotorske vlastele u Tivatskom zalivu“, *Godišnjak Pomorskog muzeja u Kotoru L*, Kotor, 2002. str. 204-206.

HAJER OD ROZENFELDA, Fridrih (Carl Georg Friedrich Heyer von Rosenfeld, 1873), *Grbovnik kraljevine Dalmacije*, priredio J. Martinović, Ekslibris društvo Vojvodine, Novi Sad, 2017.

MAŽIBRADIĆ, Anita, *Tivat kroz stoljeća – mjesto kmetova i gospodara*, Donja Lastva, 2015.

MAŽIBRADIĆ, Anita, „Posjedi plemićkih porodica u Boki Kotorskoj – Konti Ivanović iz Dobrote“, *Godišnjak Pomorskog muzeja u Kotoru LIV*, Kotor, 2006. str. 175-186.

MONDI, Marco, Katalog izložbe *Toni Piccolotto pittore – Vita, Colori, emozioni – L'antologica, 40 anni dopo*, Katalog izložbe u Castelfranco Veneto, Galleria del Teatro Accademico, 2010.

MOŠKOV, Dušanka; ZLOKOVIĆ, Maksim, „Kulturno istorijski spomenici na teritoriji Tivatske opštine“, *Monografija grada Tivta*, „Književne novine“, Beograd, „Veljko Vlahović“, Beograd, 1983. str. 153-172.

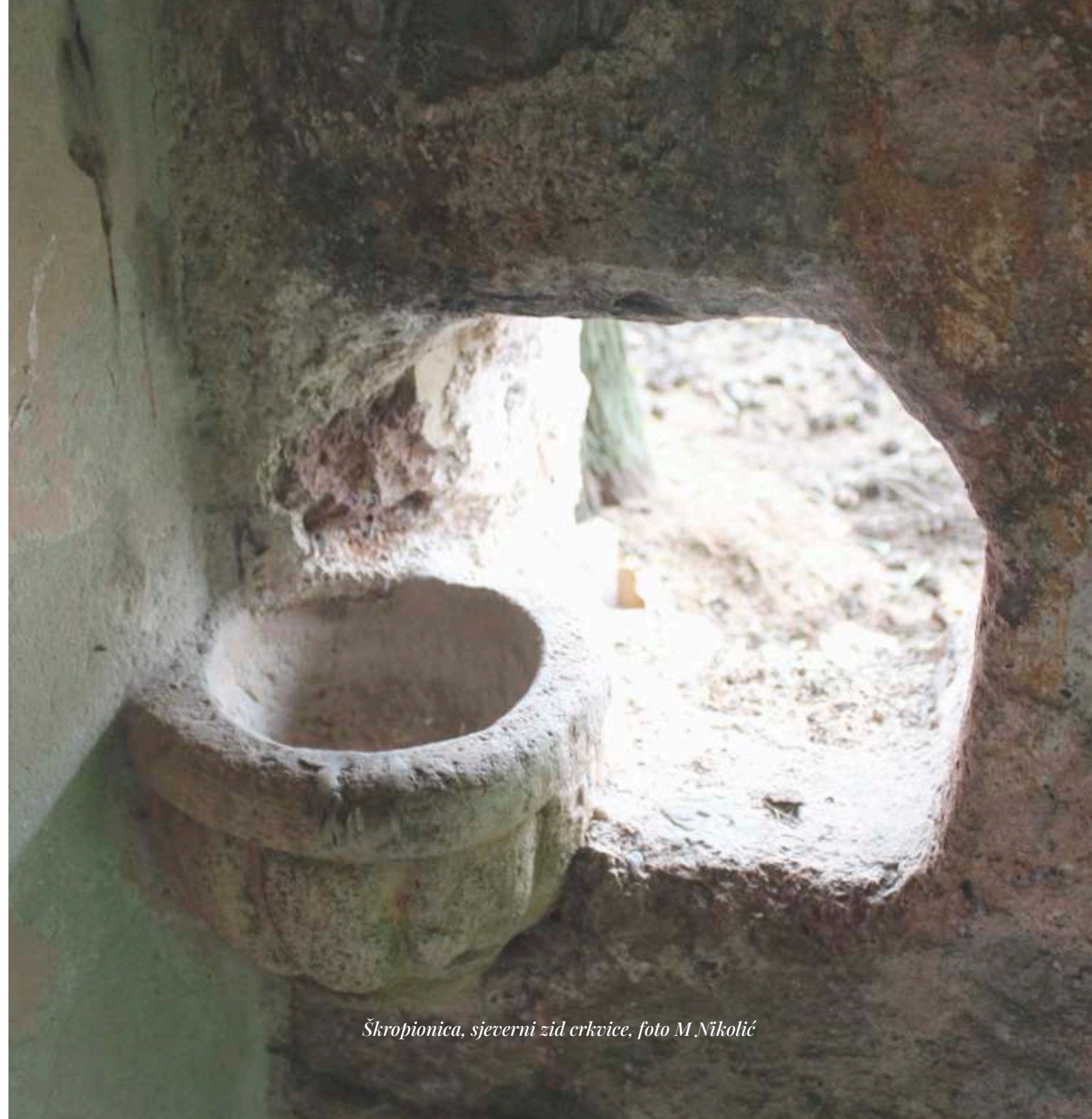
ROSSI, Anton, „Starinska crkvice Sv. Antuna Padovanskog u Tivtu“, *Glasnik Sv. Ante Padovanskog*, Visoko, 1 srpnja, 1910, str.109-111.

ŠEROVIĆ, Petar, „Natpis sa imenom kralja Tvrtka na starinskoj crkvi Sv. Antuna u Tivtu“, *Glasnik narodnog univerziteta Boka Kotorske*, god. V, br.1-4, Bokeška štamparija Kotor, 1939, str. 31-34.

ŠEROVIĆ, Petar, „Stari zapisi i natpisi“, *Glasnik narodnog univerziteta Boka Kotorske*, god. IV, br. 1-3, Bokeška štamparija Kotor, 1938. str. 51.

VUKASOVIĆ, Mirko, *Grbovi kotorskih i peraških plemićkih porodica*, Vukčević Uliks-Kotor, Vesmark-Beograd, 2008.

Ljetnjikovci na području Opštine Tivat – Tragovi vremena, JU Muzej&Galerija Tivat, 2022.

Škropionica, sjeverni zid crkvice, foto M. Nikolić

Projekat je odobren na Konkursu Turističke organizacije Tivat za finansiranje projekata valorizacije kulturne baštine koji se odnose na arheološka istraživanja, konzervatorske i restauratorske radove, rekonstrukciju i promociju kulturnih dobara na teritoriji Opštine Tivat 2023.

*Tokom rada na ovome tekstu, razgovorom i kazivanjem podataka puno su nam pomogli **braća Nikša i Ilija Belan** i njihova sestra **Jelka, Boris lanceroti, Luka Cuca, i Maja Marović**, te smo im vrlo zahvalni na svemu.*

*Fotografije su nam ustupili **Neven Staničić** i **Boris Lanceroti** kojima takoder iskreno hvala.*

*Zahvaljujemo **fra Zvonku Benkoviću**, Franjevačka provincija Bosna Srebrena, koji nam je pronašao i poslao tekst o crkvici objavljen u Glasniku sv Ante iz 1910.*

CRKVICA
Sveti Anton
BELANI, TIVAT